

**ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ/CRIMINAL LAW/УГОЛОВНОЕ ПРАВО**

<https://doi.org/10.59546/18290744-2025.1-3-70>

ԱՐՄԱՆ ԲԱԲԱԽԱՆՅԱՆ

ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի դատավորի օգնական,  
ԵՊՀ քրեական իրավունքի ամբիոնի դասախոս

ARMAN BABAKHANYAN

*Assistant to the Judge of the Criminal Chamber of the Cassation Court of the RA,  
Lecturer at YSU Chair of Criminal Law*

АРМАН БАБАХАНИЯН

*Помощник Судьи Уголовной палаты Кассационного суда РА,  
Преподаватель кафедры уголовного права ЕГУ*

**ԳՈՂԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՂԵԿԱՎԱՐ ԿԱԶՄԻ ԴԵՄ ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ  
ՊԱՅՔԱՐԻ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱՀԱՐՅԵՐ**

**SOME KEY ISSUES IN THE CRIMINAL-LEGAL FIGHT AGAINST THE  
LEADERSHIP OF THE THIEVES' WORLD**

**НЕКОТОРЫЕ КЛЮЧЕВЫЕ ВОПРОСЫ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ  
БОРЬБЫ ПРОТИВ РУКОВОДСТВА ВОРОВСКОГО МИРА**

**Ներածություն**

Հայաստանի Հանրապետության գործող քրեական օրենսգրքի<sup>1</sup> (այսուհետ նաև՝ գործող Օրենսգիրք) 323-րդ հոդվածը քրեական պատասխանատվություն է նախատեսում քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորում ստեղծելու կամ ղեկավարելու համար, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ մասով սահմանվում է քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման հասկացությունը:

Ինչպես արդեն նշվել է, «քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման» փոխարեն անհրաժեշտ է կիրառել «գողական աշխարհ» եզրույթը: Միևնույն ժամանակ, բացակայում է գողական աշխարհի ստեղծելը քրեականացնելու անհրաժեշտությունը, հետևաբար՝ գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածի 1-ին մասը՝ գողական աշխարհը ստեղծելու մասով, անհրաժեշտ է ուժը կորցրած ճանաչել<sup>2</sup>:

<sup>1</sup> Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք, ՀՕ-199-Ն, ընդունվել է 2021 թվականի մայիսի 5-ին, ուժի մեջ է մտել 2022 թվականի հուլիսի 1-ին, Միասնական կայք 2021.05.17-2021.05.30, Պաշտոնական հրապարակման օրը 27.05.2021:

<sup>2</sup> Տե՛ս *Բաբախանյան Ա.*, Քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման (գողական աշխարհի) հասկացության և գողական աշխարհի ստեղծելը քրեականացնելու որոշ հիմնահարցեր, Պետություն և իրավունք, թիվ 2 (99), 2024,

Սույն հոդվածում անդրադարձ է կատարվել գողական աշխարհը ղեկավարելու հիմնական հանցակազմի օբյեկտին, օբյեկտիվ կողմին, գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածում նախատեսված հանցակազմի բացասական (նեգատիվ) հատկանիշին, ինչպես նաև այդ հոդվածում խրախուսական հատուկ նորմ նախատեսելու նպատակահարմարության հարցին:

### Հիմնական հետազոտություն

Գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով նախատեսված հիմնական հանցակազմի օբյեկտիվ հատկանիշների քննարկումն անհրաժեշտ է սկսել՝ քննարկվող հանցակազմի օբյեկտը որոշելով:

Ըստ Վ. Կրասնոպետսկի՝ հանցագործության օբյեկտն այն է, ինչի նկատմամբ ոտնձգում է հանցագործությունը, ինչին հանցագործությունը մնաս է պատճառում կամ վտանգի է ենթարկում (կարող է մնաս պատճառել)<sup>3</sup>:

Իսկ ըստ Ե. Դրոժժինայի՝ իրավունքը՝ որպես հասարակական հարաբերությունների կարգավորիչ, դիտարկելիս տրամաբանական է ենթադրել, որ հանցագործության օբյեկտը հենց հասարակական հարաբերություններն են<sup>4</sup>:

Ներկայում քրեական իրավունքի տեսության մեջ համընդհանուր ճանաչում է ստացել հանցագործության օբյեկտի քառանդամ դասակարգումը: Ըստ այդմ՝ առանձնացվում են հանցագործությունների ընդհանուր օբյեկտը, սեռային օբյեկտը, տեսակային օբյեկտը և անմիջական օբյեկտը<sup>5</sup>:

Գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմը նախատեսված է գործող Օրենսգրքի՝ «Հասարակական անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործությունները» բաժնի «Հասարակական անվտանգության դեմ ուղղված ընդհանուր բնույթի հանցագործությունները» գլխում: Հետևաբար, քննարկվող հիմնական հանցակազմի սեռային և տեսակային օբյեկտները համընկնում են և որպես այդպիսին հանդես են գալիս հասարակական անվտանգության պաշտպանությանն ուղղված հասարակական հարաբերությունները, ինչի էությունը քրեական իրավունքի տեսության մեջ բացահայտված է<sup>6</sup>, հետևաբար՝ դրան կրկին անդրադառնալու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Անդրադառնալով քննարկվող հիմնական հանցակազմի անմիջական օբյեկտին՝ հարկ է նշել, որ որպես դրա հիմնական անմիջական օբյեկտ հանդես են գալիս անձանց, հասարակության և պետության անվտանգության պաշտպանությանն ուղղված հասարակական հարաբերությունները, իսկ որպես ֆակուլտատիվ լրացուցիչ անմիջական օբյեկտ կարող են հանդես գալ կյանքի, առողջության, անձնական ազատության, պատվի, արժանապատվության, ֆիզիկական, հոգեկան անձեռնմխելիության կամ սեփականության պաշտպանությանն ուղղված կամ այլ հասարակական հարաբերությունները՝ հաշվի առնելով հայաստանյան հա-

Երևան, էջեր 159-160:

<sup>3</sup> Տե՛ս Կրասնոպետսկի В. А., Объект преступления в российском уголовном праве (теоретико-правовой анализ), дисс. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук, Кисловодск, 2001, էջ 131, (հասանելի է <https://www.twirpx.com/file/1533079/> հղումով 02.11.2024 թ. դրությամբ):

<sup>4</sup> Տե՛ս Դրոժժինա Е. А., Общественная безопасность как объект преступления, дисс. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук, Москва, 2015, էջ 71, (հասանելի է <https://www.twirpx.com/file/1820504/> հղումով 02.11.2024 թ. դրությամբ):

<sup>5</sup> Առավել մանրամասն տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք, Ընդհանուր մաս, դասագիրք բուհերի համար, վեցերորդ հրատ.՝ փոփոխ. և լրաց., խմբ.՝ Ղազինյան Գ. Ս., Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2012, էջեր 116-120:

<sup>6</sup> Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք, Հատուկ մաս, դասագիրք բուհերի համար, վեցերորդ հրատ.՝ փոփոխ. և լրաց., խմբ.՝ Ղազինյան Գ. Ս., Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 489, Դրոժժինա Е. А., նշված աշխ., էջեր 94-134:

սարակության վրա քրեական ենթամշակույթի ազդեցությունը, դրա դրսևորումների բազմազանությունը և տարածվածությունը<sup>7</sup>:

Վերը նշված դիրքորոշումները վերաբերելի մասով կիրառելի են նաև գործող Օրենսգրքի 322-րդ հոդվածով (քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ տալը կամ ստանալը կամ պահպանելը)<sup>8</sup>, 324-րդ հոդվածով (քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորմանը մասնակցելը կամ ներգրավելը), 325-րդ հոդվածով (քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման մասնակցին կամ քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող անձին դիմելը) հանցակազմերի նկատմամբ<sup>9</sup>: Վերոգրյալ հետևությունների պայմաններում՝ չենք կարող համաձայնվել իրավակիրառ պրակտիկայում արտահայտված այն տեսակետի հետ, որ միայն քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ տալը կամ ստանալը կամ պահպանելը, այսինքն՝ ինքնին այսպես կոչված «օրենքով գողի» կարգավիճակ տալը կամ ստանալը կամ պահպանելը (եթե այն հանցագործության այլ հատկանիշներ չի պարունակում կամ չի ուղեկցվում այլ հանցագործությունների կատարմամբ) չի կարող պետության կողմից պաշտպանվող որևէ հասարակական հարաբերության կամ այդ հարաբերության տարրերից որևէ մեկին վստահ պատճառել, քանի որ օբյեկտիվորեն այդպիսի հասարակական հարաբերություններ, և հետևաբար՝ տարրեր գոյություն չունեն և չեն էլ կարող ունենալ: Օբյեկտիվորեն հնարավոր չէ որոշել, թե այս հանցագործությունը կոնկրետ ինչ հասարակական հարաբերությունների շրջանակի դեմ է ունեցվում, քանի որ գոյություն չունեն այնպիսի արժեքներ, որոնց կարող է վստահ պատճառվել միայն այն փաստի ուժով, որ որևէ մեկը «օրենքով գողի» կարգավիճակ է ստացել կամ նման կարգավիճակ է տվել կամ պահպանել<sup>10</sup>:

Հաջորդիվ, հարկ ենք համարում անդրադառնալ գողական աշխարհը ղեկավարելու հանցակազմի օբյեկտիվ կողմին:

Հանցագործության օբյեկտիվ կողմն իրենից ներկայացնում է պաշտպանվող քրեաիրավական հարաբերության նկատմամբ հանրորեն վտանգավոր ունեցվող արտաքին ակտը: Հանցագործության օբյեկտիվ կողմն իրենից ներկայացնում է սուբյեկտի հանցավոր վարքագծի արտաքին հատկանիշների համակցություն, որը արտահայտվում է անմիջականորեն արարքում (գործողություն կամ անգործություն), հետևանքներում և դրանց միջև պատճառահետևանքային կապում, ինչպես նաև դա կատարելու ժամանակում, տեղում, իրադրությունում:

<sup>7</sup> Տե՛ս *Բաբախյան Ս.*, Քրեական ենթամշակույթի տարածման միտումները Հայաստանի Հանրապետությունում, Դատական իշխանություն, հուլիս-սեպտեմբեր 2024 7-9 (301-303), էջեր 51-59, (հասանելի է [http://ajra.am/images/files/Judicial\\_Power/2024/5\\_Babaxanyan\\_A.pdf](http://ajra.am/images/files/Judicial_Power/2024/5_Babaxanyan_A.pdf) հղումով 10.02.2025թ. դրությամբ):

<sup>8</sup> Գործող Օրենսգրքի 322-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմի օբյեկտի առնչությամբ տե՛ս նաև *Արշակյան Մ. Ս.*, Քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ տալու կամ ստանալու կամ պահպանելու քրեաիրավական բնութագիրը, իրավ. բակալավրի որակավորման աստիճանի հայցման համար ավարտական աշխատանք, Երևան, 2024, էջեր 27-28:

<sup>9</sup> Հարկ է նշել, որ գործող Օրենսգրքի 324-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված հիմնական հանցակազմի (քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորմանը բռնության, սպառնալիքի կամ հարկադրանքի այլ եղանակով ներգրավելը) դեպքում կյանքի, առողջության, անձնական ազատության, պատվի, արժանապատվության, ֆիզիկական կամ հոգեկան անձեռնմխելիության պաշտպանությանն ուղղված հասարակական հարաբերությունները հանդես են գալիս որպես պարտադիր լրացուցիչ անմիջական օբյեկտ, իսկ գործող Օրենսգրքի 325-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմի դեպքում որպես պարտադիր լրացուցիչ անմիջական օբյեկտ հանդես են գալիս նյութական կամ ոչ նյութական օգուտ կամ այլ առավելություն ստանալու կամ իրական կամ ենթադրյալ իրավունքն իրականացնելու սահմանված կարգի պաշտպանությանն ուղղված հասարակական հարաբերությունները:

<sup>10</sup> Տե՛ս Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի՝ թիվ ԵԴ/1369/01/20 քրեական գործով «Սահմանադրական դատարանի դիմելու մասին» 2021 թվականի հունիսի 21-ի որոշումը (հասանելի է [https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case\\_id=45880421204095622](https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=45880421204095622) հղումով 02.11.2024 թ. դրությամբ):

նում, եղանակում, գործիքներում և միջոցներում<sup>11</sup>:

Բոլոր հանցակազմերի համար որպես պարտադիր հատկանիշ կարող է հանդես գալ միայն հանրորեն վտանգավոր արարքը (գործողությունը կամ անգործությունը)<sup>12</sup> (հանցանք է համարվում գործող Օրենսգրքով նախատեսված, պատժի սպառնալիքով արգելված, հանցագործության սուբյեկտի կողմից մեղավորությամբ կատարված արարքը (գործող Օրենսգրքի 16-րդ հոդվածի 1-ին մաս), իսկ գործող Օրենսգրքով նախատեսված արարք է համարվում պատժի սպառնալիքով արգելված գործողությունը կամ անգործությունը (գործող Օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 1-ին մաս)):

Հանցագործության օբյեկտիվ կողմի մյուս հատկանիշները՝ հանցավոր հետևանքները, պատճառական կապը հանցավոր արարքի և հետևանքների միջև, ինչպես նաև հանցագործության եղանակը, տեղը, ժամանակը, իրադրությունը, գործիքներն ու միջոցները ֆակուլտատիվ են (ոչ պարտադիր): Այսինքն՝ որոշ հանցակազմերի համար վերջիններս կարող են հանդես գալ որպես հատկանիշներ, իսկ մյուսների համար՝ ոչ<sup>13</sup>:

Անդրադառնալով գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցակազմի օբյեկտիվ կողմին՝ պետք է նշել, որ ըստ Կ. Բիշարյանի՝ քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորում ղեկավարելը կարող է դրսևորվել այդպիսի խմբավորման կողմից հետապնդվող նպատակների իրականացման համար հրահանգներ տալով, կարգապահությանը հետևելով, «օբշակի» գումարների հավաքագրումը կազմակերպելով, այդ գումարը տնօրինելով, իսկ «երկրորդ ցուցակի» միջոցով՝ նաև այդ գումարների տնօրինումը վերահսկելով:

Ընդ որում, ղեկավարելը կարող է դրսևորվել երկու մակադրակով՝

- քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող անձանց կողմից ղեկավարում,

- պայմանականորեն միջին օղակի կողմից ղեկավարում, որը կարող է դրսևորվել հատկապես բարձրագույն կարգավիճակ ունեցող անձանց հանձնարարություններն իրենցից ստորին օղակներին փոխանցելով և դրանց կատարումը վերահսկելով, կարգականոնին հետևելով<sup>14</sup>:

Վերը մեջբերված տեսակետները վերաբերում են գողական աշխարհի բաղկացուցիչ մասերին՝ քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորումներին և չեն բացահայտում գողական աշխարհը ղեկավարելու էությունը: Հետևաբար, գողական աշխարհը ղեկավարելու վերաբերյալ պատկերացում կազմելու նպատակով՝ անհրաժեշտ է հիմնվել քննարկվող հանցակազմի հետ ընդհանուր բնութագրիչ զծեր ունեցող հանցավոր կազմակերպություն (հանցավոր համագործակցություն) ղեկավարելու վերաբերյալ արտահայտված մոտեցումների<sup>15</sup> վրա:

<sup>11</sup> Տե՛ս *Виденькина Ж. В.*, Уголовная ответственность за организацию преступного сообщества или участие в нем, дисс. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук, Москва, 2012, էջեր 97-98, (հասանելի է <https://www.twirpx.com/file/2106501/> հղումով 02.11.2024 թ. դրությամբ):

<sup>12</sup> Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք, Ընդհանուր մաս, դասագիրք բուհերի համար, վեցերորդ հրատ.՝ փոփոխ. և լրաց., խմբ.՝ **Ղազինյան Գ.Ս.**, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 128:

<sup>13</sup> Տե՛ս նույն տեղում, էջ 128:

<sup>14</sup> Տե՛ս *Բիշարյան Կ. Ա.*, Քրեական ենթամշակույթին առնչվող արարքների քրեաիրավական բնութագիրը (գիտագործական մեկնաբանություններ), գիտ. խմբ.՝ *Առաքելյան Ս. Վ.*, Երևան, Արդարադատության ակադեմիա, 2020, էջ 32, (հասանելի է <https://aoj.am/storage/library/academy-publications/cA1p3cXVvJQorU9WKQ9tqumypZNDI64fq9C5lzEu.pdf> հղումով 02.11.2024թ. դրությամբ):

<sup>15</sup> Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք, Հատուկ մաս, դասագիրք բուհերի համար, վեցերորդ հրատ.՝ փոփոխ. և լրաց., խմբ.՝ *Ղազինյան Գ. Ս.*, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 514, Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 10 июня 2010 г. N 12 «О судебной практике рассмотрения уголовных дел об организации преступного сообщества (преступной организации) или участии в нем (ней)», 10-րդ կետ, (հասանելի է [https://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_101362/](https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_101362/) հղումով 02.11.2024 թ. դրությամբ), *Виденькина Ж. В.*,

Արդյունքում, հանգում ենք հետևության, որ որպես գողական աշխարհի ղեկավարում պետք է դիտարկել գողական աշխարհի, դրա առանձին խմբավորումների, առանձին ներկայացուցիչների և այլ անձանց նկատմամբ կազմակերպական կամ կառավարչական գործառույթների իրականացումը՝ ինչպես գողական աշխարհի, դրա առանձին խմբավորումների գործունեությունն ապահովելիս, այնպես էլ գողական աշխարհի նպատակ հանդիսացող կոնկրետ արարքներ կատարելիս:

Այդպիսի ղեկավարումը կարող է դրսևորվել գործունեության ընդհանուր պլանները մշակելով, նոր անդամներ հավաքագրելով, գողական աշխարհի անդամների միջև դերերի բաշխմամբ, գողական աշխարհի կամ դրա առանձին մասերի վերաբերյալ որոշումներ կայացնելով և համապատասխան ցուցումներ տալով, նյութատեխնիկական ապահովումը կազմակերպելով, գողական աշխարհի գործունեությունից ստացած օգուտները բաշխելով, ոտնձգության օբյեկտներ ընտրելով, գողական աշխարհի նպատակ հանդիսացող կոնկրետ արարքներ կատարելու և դրանք քողարկելու միջոցներ մշակելով, գաղտնիության ապահովմանն ուղղված միջոցներ կազմակերպելով, վարքագծի նորմերը որոշելով, այդ թվում՝ արգելքներ սահմանելով, կարգապահությանը հետևելով, գողական աշխարհի անդամների միջև հիերարխիայի պահպանումն ապահովելով, խրախուսանքի և տույժի միջոցներ կիրառելով, հանրային իշխանության, այդ թվում նաև՝ իրավապահ մարմինների հետ կապեր հաստատելով ու պահպանելով կամ այլ ձևերով:

Գողական աշխարհի ղեկավարումը կարող է իրականացվել ինչպես միանձնյա, այնպես էլ երկու կամ ավելի անձանց կողմից, որոնք միավորվել են համատեղ ղեկավարման համար (ամբողջ գողական աշխարհի ղեկավարները և դրա առանձին խմբավորումների ղեկավարները):

Գողական աշխարհը ղեկավարելն ավարտված է համարվում անձի կողմից կազմակերպական կամ կառավարչական գործառույթներից բխող արարք կատարելու պահից՝ անկախ հետևանքներ վրա հասնելու հանգամանքից:

Հարկ է նշել, որ արարքը գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով որակելու համար անհրաժեշտ է, որպեսզի բացակայեն նույն օրենսգրքի 318-րդ (հանցավոր կազմակերպություն ստեղծելը կամ ղեկավարելը) կամ 320-րդ (օրենքով չնախատեսված զինված միավորում ստեղծելը կամ ղեկավարելը) հոդվածով նախատեսված հանցանքների հատկանիշները: Այլ կերպ, գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված է հանցակազմի բացասական (նեգատիվ) հատկանիշ:

Հանցակազմի բացասական (նեգատիվ) հատկանիշի վերաբերյալ արտահայտված դիրքորոշումների<sup>16</sup> լույսի ներքո՝ անդրադառնալով գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմի բացասական (նեգատիվ) հատկանիշին՝ պետք է փաստել, որ քննարկվող բացասական հատկանիշը նախատեսելով՝ օրենսդիրը նպատակ է հետապնդել բացառել

նշված աշխ., էջեր 103-104, *Якушева Т. В.*, Законодательная регламентация и практика привлечения к уголовной ответственности за организацию преступного сообщества (преступной организации), дисс. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук, Москва, 2016, էջեր 88-89, (հասանելի է <https://www.twirpx.com/file/1984128/> հղումով 02.11.2024թ. դրությամբ):

<sup>16</sup> Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի՝ Արարատ Առաքելյանի և մյուսների գործով 2024 թվականի օգոստոսի 16-ի թիվ ՏԴ/0181/01/21 որոշման 16-րդ կետը (հասանելի է <https://www.cassationcourt.am/precedent/precedent-single-decision/criminal-case/2513> հղումով 02.11.2024թ. դրությամբ), *Առաքելյան Ս.Վ., Մկրտչյան Պ.Վ.*, Հանցագործությունների որակման հիմնախնդիրները, մեղադրություն, Եր., Արդարադատության ակադեմիա, 2020, էջեր 121, 125, (հասանելի է <https://aoj.am/storage/library/academy-publications/tV5CzIND1JZ2pieKvMtuWhsRHU28fXUti2CAZiUN.pdf> հղումով 02.11.2024 թ. դրությամբ):

արարքը գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմով որակելն այն դեպքերում, երբ առկա են հանցավոր կազմակերպություն ստեղծելը կամ ղեկավարելը, օրենքով չնախատեսված զինված միավորում ստեղծելը կամ ղեկավարելը հանցանքների հատկանիշները:

Այլ կերպ՝ արարքը գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածում նախատեսված հանցակազմով որակելու համար, փաստորեն, անհրաժեշտ նախապայման է անձի արարքում միաժամանակ գործող Օրենսգրքի 318-րդ և 320-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցանքների հատկանիշների բացակայությունը: Հետևաբար, գողական աշխարհը ղեկավարելու դեպքում, երբ նաև առկա են հանցավոր կազմակերպություն ստեղծելու կամ ղեկավարելու, օրենքով չնախատեսված զինված միավորում ստեղծելու կամ ղեկավարելու հանցանքների հատկանիշները, անձի արարքը, հոդվածում առկա բացառության ուժով, ենթակա չէ որակման գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով:

Հարկ է նշել, որ գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով նախատեսված հանցանքների որակման վերոնշյալ կանոնը վերաբերում է իդեալական համակցությունների դեպքերին: Միննույն ժամանակ, չպետք է բացառել գործող Օրենսգրքի 323-րդ և 318-րդ կամ 320-րդ հոդվածներով՝ իրական համակցության կանոններով որակման հնարավորությունը, եթե կատարվող արարքների միջև բացակայում է ներքին սուբյեկտիվ կապը, և դրանք ընդգրկված չեն մեկ միասնական դիտավորության շրջանակներում:

Մինչ գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցակազմի բացասական (նեգատիվ) հատկանիշին անդրադառնալ՝ հարկ ենք համարում անդրադառնալ քննարկվող հանցակազմի՝ 2003 թվականի ապրիլի 18-ին ընդունված Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքով<sup>17</sup> (այսուհետ նաև՝ նախկին Օրենսգիրք) նախատեսված բացասական (նեգատիվ) հատկանիշին:

Այսպես, արարքը նախկին Օրենսգրքի 223.2-րդ (քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորում ստեղծելը կամ ղեկավարելը) հոդվածով կարող էր որակվել՝ նույն օրենսգրքի 222-րդ (բանդիտիզմ) կամ 223-րդ (հանցավոր համագործակցություն ստեղծելը կամ ղեկավարելը կամ հանցավոր համագործակցությանը մասնակցելը) հոդվածով նախատեսված հանցագործության հատկանիշների բացակայության դեպքում:

Նախկին Օրենսգրքի 222-րդ, 223-րդ հոդվածներով և 223.2-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմերի սանկցիաների համեմատադրական վերլուծությունից բխում է, որ օրենսդիրն իրավացիորեն բացառել էր արարքը նախկին Օրենսգրքի 223.2-րդ հոդվածով որակելու հնարավորությունն այն դեպքում, երբ անձի արարքում առկա էին նաև առավել խիստ պատժվող՝ նախկին Օրենսգրքի 222-րդ և 223-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցագործություններից մեկի բոլոր հատկանիշները:

Ինչպես արդեն նշվել է, արարքը գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով որակելու համար անհրաժեշտ է, որպեսզի բացակայեն նույն օրենսգրքի 318-րդ (հանցավոր կազմակերպություն ստեղծելը կամ ղեկավարելը) կամ 320-րդ (օրենքով չնախատեսված զինված միավորում ստեղծելը կամ ղեկավարելը) հոդվածով նախատեսված հանցանքների հատկանիշները:

Պետք է նշել, որ օրենսդիրն իրավացիորեն քննարկվող հանցակազմում նախատեսել է բացասական հատկանիշը՝ գործող Օրենսգրքի 318-րդ հոդվածի մասով:

Այսպես, գործող Օրենսգրքի 318-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքը (հան-

<sup>17</sup> Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք, ՀՕ-528-Ն, ընդունվել է 2003 թվականի ապրիլի 18-ին, ուժի մեջ է մտել 2003 թվականի օգոստոսի 1-ին, ուժը կորցրել է 2022 թվականի հուլիսի 1-ին, ՀՀՊՏ 2003.05.02/25(260) Հոդ.407:

ցավոր կազմակերպություն ստեղծելը կամ ղեկավարելը) պատժվում է ազատազրկմամբ՝ ութից տասներկու տարի ժամկետով, իսկ հանցակազմի ծանրացնող հանգամանքների առկայության դեպքում պատժվում է ազատազրկմամբ՝ տասից տասնհինգ տարի ժամկետով:

Գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքը պատժվում է ազատազրկմամբ՝ հինգից տասը տարի ժամկետով, իսկ հանցակազմի ծանրացնող հանգամանքների առկայության դեպքում պատժվում է ազատազրկմամբ՝ ութից տասներկու տարի ժամկետով:

Այսպիսով, գործող Օրենսգրքի 318-րդ հոդվածով, որպես կանոն, առավել խիստ պատիժ է նախատեսված, քան գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով: Բացառություն են կազմում այն դեպքերը, երբ անձի արարքը միաժամանակ համապատասխանում է թե՛ գործող Օրենսգրքի 318-րդ հոդվածի 1-ին մասին, և թե՛ գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածի 2-րդ մասին, որոնք երկուսն էլ նախատեսում են հավասար պատիժ:

Նման իրավիճակ կարող է առաջանալ այն դեպքում, երբ անձի արարքում առկա է գողական աշխարհը ղեկավարելու այնպիսի ծանրացնող հանգամանք, որպիսին նախատեսված չէ գործող Օրենսգրքի 318-րդ հոդվածի 2-րդ մասում: Օրինակ՝ քրեակատարողական հիմնարկում պահվող անձի կատարած արարքում միաժամանակ առկա են թե՛ գողական աշխարհը ղեկավարելու, և թե՛ հանցավոր կազմակերպություն ղեկավարելու հատկանիշները, այլ կերպ՝ վերջինիս արարքը համապատասխանում է գործող Օրենսգրքի 318-րդ հոդվածի 1-ին մասին և 323-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետին, որոնց համար նախատեսված պատիժը հավասար է:

Առկա են նման իրավիճակների բացառման մի քանի տարբերակ՝

ա) գործող Օրենսգրքի 318-րդ հոդվածի 1-ին մասի սանկցիայի խստացումը,

բ) գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածի 2-րդ մասի սանկցիայի մեղմացումը,

գ) գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածի 2-րդ մասից այն ծանրացնող հանգամանքների բացառումը, որոնք նախատեսված չեն գործող Օրենսգրքի 318-րդ հոդվածի 2-րդ մասում,

դ) գործող Օրենսգրքի 318-րդ հոդվածի 2-րդ մասում լրացումներ կատարելը և որպես ծանրացնող հանգամանքներ նույն օրենսգրքի 323-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նախատեսված բոլոր հանգամանքները նախատեսելը:

Կարծում ենք, առավել նախընտրելի է վերջին տարբերակը: Գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 3-րդ կետերում սահմանված ծանրացնող հանգամանքների նախատեսումը հիմնավորված է, քանի որ դրանց առկայության դեպքում ևս արարքի կատարման հանրային վտանգավորությունն առավել բարձր է: Հետևաբար, առավել նախընտրելի է գործող Օրենսգրքի 318-րդ հոդվածի 2-րդ մասում լրացումներ կատարելը և որպես ծանրացնող հանգամանքներ նույն օրենսգրքի 323-րդ հոդվածի 2-րդ մասում սահմանված բոլոր հանգամանքները նախատեսելը: Դեռ ավելին, կարծում ենք, գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նախատեսված ծանրացնող հանգամանքները պետք է նախատեսել նաև գործող Օրենսգրքի 319-321-րդ հոդվածներում նախատեսված, կազմակերպված հանցավորության այլ դրսևորումների դեպքում ևս՝ հաշվի առնելով դրանց առկայության դեպքում արարքի կատարման հանրային վտանգավորության առավել բարձր լինելը և նպատակ հետապնդելով ապահովել այդ իրավանորմների ներդաշնակությունը:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ հարկ է նշել, որ օրենսդիրն իրավացիորեն բացառել է արարքը գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով որակելու հնարավորությունն այն դեպքում, երբ անձի արարքում առկա է գործող Օրենսգրքի 318-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության բոլոր հատկանիշները:

Մինչնույն ժամանակ, օրենսդիրը բացառել է արարքը գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվա-

ծով որակելու հնարավորությունը նաև այն դեպքում, երբ անձի արարքում առկա են գործող Օրենսգրքի 320-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության բոլոր հատկանիշները, ինչ-պիսի մոտեցումն ընդունելի չէ:

Այսպես, գործող Օրենսգրքի 320-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքը պատժվում է ազատազրկմամբ՝ երեքից վեց տարի ժամկետով, իսկ հանցակազմի ծանրացնող հանգամանքների առկայության դեպքում պատժվում է ազատազրկմամբ՝ հինգից տասը տարի ժամկետով: Այլ կերպ, գործող Օրենսգրքի 320-րդ հոդվածով նախատեսված արարքները պատժվում են ավելի մեղմ, քան գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով նախատեսված արարքները:

Նման պայմաններում, ստացվում է, որ անձի արարքում միաժամանակ առավել խիստ պատժվող հանցակազմի (գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդված) և առավել մեղմ պատժվող հանցակազմի (գործող Օրենսգրքի 320-րդ հոդված) առկայության դեպքում, վերջինիս արարքը որակվելու է առավել մեղմ պատժվող հանցակազմով՝ անարդարացիորեն բարելավելով անձի վիճակը: Այլ կերպ, անձի արարքում միայն գողական աշխարհը ղեկավարելու հանցակազմի առկայության դեպքում վերջինս ենթակա է քրեական պատասխանատվության առավել խիստ պատժվող հանցակազմով, իսկ դրա հետ միաժամանակ զինվածության հատկանիշի, և ըստ այդմ՝ օրենքով չնախատեսված զինված միավորում ստեղծելու կամ ղեկավարելու հանցակազմի առկայության դեպքում՝ առավել մեղմ պատժվող հանցակազմով:

Գործող իրավակարգավորման պարագայում, առաջանում է այնպիսի իրավիճակ, երբ գողական աշխարհը ղեկավարելու մեջ մեղադրվող անձանց համար առավել ձեռնտու է, որպեսզի իրենց ներկայացված մեղադրանքում առկա լինի նաև զինվածության հատկանիշը և ըստ այդմ՝ օրենքով չնախատեսված զինված միավորում ստեղծելու կամ ղեկավարելու հանցակազմը, որպիսի պարագայում նրանց արարքները կորակվեն առավել մեղմ պատիժ նախատեսող, գործող Օրենսգրքի 320-րդ հոդվածով:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ գտնում ենք, որ գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմի բացասական հատկանիշը՝ գործող Օրենսգրքի 320-րդ հոդվածի մասով, անհրաժեշտ է ուժը կորցրած ճանաչել:

Միևնույն ժամանակ, անհրաժեշտ է գործող Օրենսգրքի 320-րդ հոդվածի 1-ին մասում կատարել լրացում և օրենքով չնախատեսված զինված միավորում ստեղծելու կամ ղեկավարելու հանցակազմում որպես բացասական հատկանիշ նախատեսել ոչ միայն նույն օրենսգրքի 318-րդ հոդվածով նախատեսված հանցանքի հատկանիշների բացակայությունը, այլ նաև նույն օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով նախատեսված հանցանքի հատկանիշների բացակայությունը:

Նման լրացում կատարելու անհրաժեշտությունը կայանում է նրանում, որ բացառվի արարքի որակումն առավել մեղմ պատժվող, գործող Օրենսգրքի 320-րդ հոդվածով այն դեպքում, երբ անձի արարքում այդ հանցակազմի բոլոր հատկանիշների հետ միաժամանակ առկա կլինեն նաև առավել խիստ պատժվող, գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով նախատեսված հանցանքի բոլոր հատկանիշները:

Գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմի բացասական հատկանիշի վերաբերյալ տեսության մեջ արտահայտվել է կարծիք առ այն, որ արարքը գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածի 1-ին մասով որակելու համար պետք է բացառվեն հանցավոր կազմակերպությունը ստեղծելը կամ ղեկավարելը (գործող Օրենսգրքի 318-րդ հոդվածը) և օրենքով չնախատեսված զինված միավորում ստեղծելը կամ ղեկավարելը (գործող Օրենսգրքի 320-րդ հոդվածը): Այս երկու հանցագործություններն ունեն նվազ վտանգավորություն համեմատած գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հետ, և

տարբերակվում են ստեղծման նպատակներով ու կատարվելիք գործողություններով<sup>18</sup>:

Արտահայտված տեսակետի առնչությամբ՝ նախ, հարկ է կրկնել, որ գործող Օրենսգրքի 318-րդ հոդվածով առավել խիստ պատիժ է նախատեսված, քան գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով, իսկ որոշ դեպքերում՝ հավասար պատիժ: Նման պայմաններում, չենք կարող համաձայնվել այն տեսակետի հետ, որ գործող Օրենսգրքի 318-րդ հոդվածով նախատեսված հանցանքն ունի նվազ վտանգավորություն՝ ի համեմատ գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով նախատեսված հանցանքի: Բացի այդ, նման մեկնաբանության պարագայում հանցակազմի բացասական հատկանիշը պետք է նախատեսվեր ենթադրյալ նվազ վտանգավորություն ունեցող, գործող Օրենսգրքի 318-րդ հոդվածով, որպեսզի անձի արարքում նշված երկու հանցակազմերի միաժամանակյա առկայության դեպքում արարքը որակվեր ենթադրյալ առավել բարձր վտանգավորություն ունեցող, գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով:

Ինչ վերաբերում է այն հետևությանը, որ գործող Օրենսգրքի 318-րդ և 320-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցանքները տարբերակվում են գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով նախատեսված հանցանքից ստեղծման նպատակներով ու կատարվելիք գործողություններով, ապա այն ընդունելի չէ: Թեև, քննարկվող հանցակազմերը չեն նույնանում, սակայն հնարավոր են այնպիսի իրավիճակներ, երբ անձի արարքը միաժամանակ համապատասխանի գործող Օրենսգրքի 323-րդ և 318-րդ կամ 320-րդ հոդվածներին: Օրինակ՝ անձի արարքում միաժամանակ առկա լինեն և՛ գողական աշխարհը ղեկավարելու և՛ օրենքով չնախատեսված զինված միավորում ղեկավարելու հատկանիշները:

Բացի այդ, նման մեկնաբանության պարագայում կբացակայեր գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածում հանցակազմի բացասական հատկանիշ նախատեսելու անհրաժեշտությունը, քանի որ կբացառվեր անձի արարքում քննարկվող հանցակազմերի միաժամանակյա առկայությունը, ըստ այդմ՝ այդ հանցակազմերի «հատման» հնարավորությունը:

Գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածի առնչությամբ պետք է նշել, որ այն չի պարունակում խրախուսական հատուկ նորմ, որը թույլ կտար անձին ազատվել գողական աշխարհը ղեկավարելու համար նախատեսված քրեական պատասխանատվությունից: Նման պայմաններում, անհրաժեշտ ենք համարում քննարկել օրենսդրի այդպիսի մոտեցման նպատակահարմարության հարցը:

Թեև, ընդունելի է հետհանցավոր դրական վարքագիծ դրսևորելու պայմանով գողական աշխարհը ղեկավարող անձանց որոշ դեպքերում քրեական պատասխանատվությունից ազատելը, այնուամենայնիվ, կարծում ենք, որ դա չպետք է իրականացվի այդ հոդվածում խրախուսական նորմ նախատեսելու միջոցով:

Նման հետևությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ քրեական ենթամշակույթի դեմ քրեաիրավական պայքարի արդյունավետության բարձրացմանը նպաստող և միաժամանակ օբյեկտիվորեն իրագործելի պայմաններ նախատեսող խրախուսական նորմ գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածում նախատեսելը խնդրահարույց է:

Նախ, պետք է նշել, որ քննարկվող հոդվածում հնարավոր չէ նախատեսել քրեական պատասխանատվությունից ազատող իմպերատիվ խրախուսական նորմ՝ գործող Օրենսգրքի 318-րդ հոդվածով (հանցավոր կազմակերպություն ստեղծելը կամ ղեկավարելը) նախատեսված խրախուսական նորմի նմանությամբ:

Գործող Օրենսգրքի 318-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Հանցավոր կազմակերպու-

<sup>18</sup> Տե՛ս Թումայան Դ. Ա., Հովհաննիսյան Կ. Հ., Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Հատուկ մաս: Ուսումնական ձեռնարկ, Երևան, ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիր, Լիմուշ հրատ., 2022, էջ 563:

թյան գործունեության խափանմանը նպաստած անձն ազատվում է սույն հոդվածով նախատեսված քրեական պատասխանատվությունից: Եթե անձի փաստացի կատարած արարքն այլ հանցակազմ է պարունակում, ապա նա ենթակա է քրեական պատասխանատվության այդ հանցագործության համար»:

Խնդիրը կայանում է նրանում, որ հանցավոր կազմակերպությունները բազմաթիվ են և, որպես կանոն, գործում են միմյանցից անկախ՝ հանդիսանալով ինքնուրույն միավորումներ, որպիսի պայմաններում հնարավոր է առանձին հանցավոր կազմակերպության գործունեությունը խափանել, այդ թվում նաև՝ դրա ղեկավարի օգնությամբ:

Մինչդեռ, գողական աշխարհը հանդես է գալիս որպես մեկ ամբողջություն՝ միավորելով գողական օրենքով առաջնորդվող մարդկանց ոչ միայն Հայաստանի Հանրապետությունում, այլ նաև դրա սահմաններից դուրս:

Նման պայմաններում, հաշվի առնելով գողական աշխարհի տարածվածության մասշտաբները և դրա անդամների բազմաթվությունն՝ օբյեկտիվորեն բացակայում է ամբողջ գողական աշխարհի գործունեությունը խափանելու հնարավորությունը, ըստ այդմ նաև՝ այդ գործընթացին նպաստելու հնարավորությունը:

Կարծում ենք, որևէ անձ, այդ թվում նաև՝ պայմանականորեն ամբողջ գողական աշխարհը ղեկավարողը, չունի այնպիսի հնարավորություն կամ տեղեկատվություն, որ կարողանա նպաստել ամբողջ գողական աշխարհի գործունեության խափանմանը: Հետևաբար, հնարավոր չէ գողական աշխարհը ղեկավարող անձից պահանջել նպաստել գողական աշխարհի գործունեության խափանմանը՝ դա օբյեկտիվորեն անիրագործելի լինելու պատճառաբանությամբ:

Միևնույն ժամանակ, ընդունելի չէ որպես խրախուսական նորմի պայման նախատեսել գողական աշխարհի մի մասի գործունեության խափանմանը նպաստելը՝ նման ձևակերպման, իրավական որոշակիության տեսանկյունից, խոցելի լինելու պատճառով, քանի որ նման անորոշ ձևակերպումից հնարավոր չէ հետևություն անել, թե քանի անձն է դիտարկվելու՝ որպես գողական աշխարհի մի մաս:

Հետևաբար, գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածում, գործող Օրենսգրքի 318-րդ հոդվածի խրախուսական նորմի նմանությամբ, իրավակարգավորում նախատեսելն ընդունելի չէ:

Հարկ ենք համարում քննարկել նաև, Վրաստանի քրեական օրենսգրքի<sup>19</sup> 223<sup>1</sup>-ին հոդվածով նախատեսված խրախուսական նորմի նմանությամբ, գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածում խրախուսական նորմ նախատեսելու նպատակահարմարության հարցը:

Այսպես, Վրաստանի քրեական օրենսգրքի 223<sup>1</sup>-ին հոդվածով նախատեսված ծանոթագրության համաձայն՝ նույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործություն («գողական համագործակցությանն» անդամակցել) կատարած անձն ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից, եթե նա այդ մասին կամովին հայտնում է քրեական վարույթն իրականացնող մարմնին և քննչական մարմինների հետ նրա համագործակցության արդյունքում կհաստատվեն ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործություն կատարած անձի ազգանունը և անունը, կամ (և) նրա անմիջական աջակցությամբ կստեղծվեն էական պայմաններ նման հանցագործության բացահայտման համար, եթե նրա արարքում բացակայում են այլ հանցագործության հատկանիշները: Պատասխանատվությունից ազատելու վերաբերյալ որոշումը կայացնում է քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը:

<sup>19</sup> Տես Уголовный кодекс Грузии (հասանելի է <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=259> հղումով 02.11.2024 թ. դրությամբ):

Այսպիսով, Վրաստանի քրեական օրենսգրքի 223<sup>1</sup>-ին հոդվածում նախատեսված խրախուսական նորմը քրեական պատասխանատվությունից ազատելը պայմանավորում է ոչ թե «գողական համագործակցության» գործունեությունը խափանելուն նպաստելով, այլ առավել իրագործելի պայման է նախատեսում՝ ըստ էության պահանջելով անձից օժանդակել ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության կամ դա կատարած անձի բացահայտմանը:

Այնուամենայնիվ, կարծում ենք, որ նման խրախուսական նորմ գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով նախատեսելը չի նպաստի քրեական ենթամշակույթի դեմ քրեաիրավական պայքարի արդյունավետության բարձրացմանը և չի ապահովվի պետության՝ տվյալ ոլորտում անհրաժեշտ քրեական քաղաքականության իրականացումը:

Նախ, պետք է նշել, որ գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված է ծանր հանցանք, իսկ 2-րդ մասով՝ առանձնապես ծանր: Վրաստանի քրեական օրենսգրքի 223<sup>1</sup>-ին հոդվածում նախատեսված խրախուսական նորմի նմանությամբ խրախուսական նորմ գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածում նախատեսելու դեպքում ստացվելու է, որ անձը կազատվի պատասխանատվությունից նաև այն դեպքում, երբ օժանդակի իր կատարած հանցանքին հավասար կամ դրանից առավել մեղմ պատժվող հանցանքի (ծանր հանցանք) բացահայտմանը կամ դա կատարած անձի բացահայտմանը, ինչն ընդունելի չենք կարող համարել՝ հատկապես, երբ խոսքը գնում է գողական աշխարհը ղեկավարող անձանց մասին:

Նույնիսկ, առանձնապես ծանր հանցանքի կամ դա կատարած անձի բացահայտմանն օժանդակելու դեպքում գողական աշխարհը ղեկավարող անձանց քրեական պատասխանատվությունից իմպերատիվ կերպով ազատելն ընդունելի չէ:

Զբացառելով, որ կարող են լինել այնպիսի իրավիճակներ, երբ գողական աշխարհը ղեկավարող անձն օժանդակի այնպիսի հանցանքի կամ դա կատարած անձի բացահայտմանը, որ ընդունելի համարվի վերջինիս գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով քրեական պատասխանատվությունից ազատելը, պետք է փաստել, որ հնարավոր են նաև հակառակ իրավիճակները, երբ նույնիսկ իր ցուցաբերած օժանդակության դեպքում քրեական պատասխանատվությունից ազատելը չբխի պետության՝ տվյալ ոլորտում անհրաժեշտ քրեական քաղաքականությունից:

Օրինակ՝ երկար ժամանակ գողական աշխարհի բավականին խոշոր հատվածը ղեկավարած անձի կողմից առանձնապես խոշոր չափերով շորթման (առանձնապես ծանր հանցանք) մեկ դրվագ բացահայտելուն օժանդակելու դեպքում, վերջինիս հետհանցավոր վարքագիծը չի կարող գնահատվել այն աստիճան սոցիալապես օգտակար և դրական, որ հանգեցնի քրեական պատասխանատվությունից ազատման:

Հետևաբար, կարծում ենք՝ Վրաստանի քրեական օրենսգրքի 223<sup>1</sup>-ին հոդվածով նախատեսված խրախուսական նորմի նմանությամբ գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածում քրեական պատասխանատվությունից ազատող իմպերատիվ խրախուսական նորմ նախատեսելը ևս նպատակահարմար չէ:

Նման պայմաններում ընդունելի չենք համարում իրավաբանական գրականության մեջ արտահայտված այն տեսակետը, որ քննարկվող հոդվածը պետք է լրացնել խրախուսական նորմով<sup>20</sup>:

Այսպիսով, անհրաժեշտ է քրեական պատասխանատվությունից ազատող այնպիսի իրա-

<sup>20</sup> Տե՛ս *Գասպարյան Ա.*, Քրեական ենթամշակույթին առնչվող անձանց հանցավոր գործունեության վերաբերյալ քրեական գործերով քննության կրիմինալիստիկական բնութագիրը, Դատական իշխանություն, սեպտեմբեր-հոկտեմբեր 2021 9-10 (267-268), էջ 96, (հասանելի է <http://ajra.am/hy/judicial-power> հղումով 02.11.2024 թ. դրությամբ):

վակարգավորում, որը թույլ կտա, կոնկրետ քրեական վարույթի փաստական հանգամանքները հաշվի առնելով, յուրաքանչյուր դեպքում որոշել արդյո՞ք գողական աշխարհը ղեկավարած անձը պետք է ազատվի քրեական պատասխանատվությունից՝ հետհանցավոր դրական վարքագիծ դրսևորելու շնորհիվ, թե՛ ոչ:

Նման չափանիշներին համապատասխանող իրավակարգավորում նախատեսված է գործող Օրենսգրքի Ընդհանուր մասում՝ 81-րդ հոդվածի 1.1-ին մասում, որի համաձայն՝ «Եթե անձի առաջին անգամ կատարած հանցանքը ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցանք է, ապա հանցավորի դերի, հանցանքը կատարելիս կամ դրանից հետո նրա վարքագծի և այլ հանգամանքների հետ կապված բացառիկ գործոնների առկայության դեպքում նա կարող է ազատվել քրեական պատասխանատվությունից, եթե համագործակցում է քրեական հետապնդման մարմինների հետ, չի վիճարկում իրեն մեղսագրվող արարքը, վնաս պատճառած լինելու դեպքում հատուցել կամ այլ կերպ հարթել է հանցագործությամբ պատճառված վնասը: Բացառիկ կարող են ճանաչվել ինչպես առանձին մեղմացնող հանգամանքները, այնպես էլ այդ հանգամանքների համակցությունը»: Միևնույն ժամանակ, նույն հոդվածի 1.2-րդ մասում թվարկված են այն հանցանքները, որոնց դեպքում անձը չի կարող ազատվել քրեական պատասխանատվությունից՝ նույն հոդվածի 1.1-ին մասով նախատեսված հիմքով, և դրանց մեջ գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածը ներառված չէ:

Քննարկման առարկա չդարձնելով գործող Օրենսգրքի 81-րդ հոդվածի 1.1-ին մասով նախատեսված իրավակարգավորման նպատակահարմարությունն<sup>21</sup> in abstracto՝ սույն հետազոտության թեմայով սահմանափակված լինելու պատճառաբանությամբ, և այդ իրավակարգավորման առկայությունն ընդունելով որպես եղելություն՝ գտնում ենք, որ այն կարող է հանդիսանալ այնպիսի իրավական հիմք, որի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը, օրենքների և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու իր սահմանադրական առաքելության շրջանակներում, կարող է հնարավորինս հստակեցնել այն պայմանները, որոնց առկայության դեպքում գողական աշխարհը ղեկավարած անձը կարող է օգտվել գործող Օրենսգրքի 81-րդ հոդվածի 1.1-ին մասի հիման վրա քրեական պատասխանատվությունից ազատվելու հայեցողական հիմքից:

Կարծում ենք, որ գողական աշխարհը ղեկավարած անձին գործուն զոջալու հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հարցը լուծելիս՝ պետք է հաշվի առնել այնպիսի գործոններ, ինչպիսիք են՝ գողական աշխարհը ղեկավարելուն ուղղված արարքների բնույթը, անձի զբաղեցրած դիրքը գողական աշխարհում, գողական աշխարհը ղեկավարելու տևողությունը, վերջինիս կողմից այլ հանցանք կամ դա կատարած անձին բացահայտելուն օժանդակելը, այդ հանցանքի բնույթն ու վտանգավորության աստիճանը և այլ հանգամանքներ:

Այսպիսով, թեև ընդունելի է հետհանցավոր դրական վարքագիծ դրսևորելու պայմանով գողական աշխարհը ղեկավարած անձանց որոշ դեպքերում քրեական պատասխանատվությունից ազատելը, այնուամենայնիվ, կարծում ենք, որ դա չպետք է իրականացվի այդ հոդվածում խրախուսական նորմ նախատեսելու միջոցով, այլ պետք է իրականացվի գործող Օրենսգրքի 81-րդ հոդվածի 1.1-ին մասով նախատեսված գործուն զոջալու հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հայեցողական հիմքով, որպիսի հիմքը գողական աշխարհը ղեկավարած անձանց նկատմամբ կիրառելու համար անհրաժեշտ պայմանները պետք է հնարավորինս հստակեցվեն Վճռաբեկ դատարանի կողմից դատական մեկնաբան-

<sup>21</sup> Տե՛ս ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի գիտական խորհրդի կարծիքը «Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքում լրացումներ կատարելու մասին» օրենքի նախագծի վերաբերյալ, (հասանելի է <https://www.y-su.am/faculty/79/articles/41064> հղումով 02.11.2024 թ. դրությամբ):

ման միջոցով:

Պետք է նշել, որ գողական աշխարհը ղեկավարելու հանցակազմում խրախուսական նորմ նախատեսելու աննպատակահարմարության վերաբերյալ արտահայտած մոտեցումները կիրառելի են նաև գործող Օրենսգրքի 322-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմի դեպքում, հետևաբար քննարկվող հոդվածում խրախուսական նորմ նախատեսելը ևս ընդունելի չէ:

Այս առնչությամբ, հարկ է նշել, որ առաջարկվել է գործող Օրենսգրքի 322-րդ հոդվածում նախատեսել խրախուսական նորմ, համաձայն որի՝ նույն հոդվածի 1-ին մասում նախատեսված հանցանքը կատարած անձն ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից, եթե այդ մասին կամովին հայտնել է իրավասու մարմիններին: Եթե անձի փաստացի կատարած արարքն այլ հանցակազմ է պարունակում, ապա ենթակա է քրեական պատասխանատվության այդ հանցագործության համար<sup>22</sup>: Մինչդեռ, գործող Օրենսգրքի 322-րդ հոդվածով նախատեսված հանցանքի մասին միայն կամովին հայտնելը, ոչ միշտ է, որ կարող է բավարար հիմք հանդիսանալ անձին քրեական պատասխանատվությունից ազատելու համար: Օրինակ՝ երկար տարիներ «օրենքով գողի» կարգավիճակը պահպանելու դեպքում անձի կողմից միայն այդ մասին իրավասու մարմիններին կամովին հայտնելը, կարծում ենք, չպետք է գնահատվի հետհանցավոր դրական այնպիսի վարքագիծ, որ իմպերատիվ կերպով հանգեցնի քրեական պատասխանատվությունից ազատվելու: Հետևաբար, առաջարկվող խրախուսական նորմը գործող Օրենսգրքի 322-րդ հոդվածում նախատեսելն ընդունելի չէ:

### **Եզրակացություն**

Այսպիսով, գողական աշխարհը ղեկավարելու հիմնական հանցակազմի սեռային և տեսակային օբյեկտները համընկնում են և որպես այդպիսին հանդես են գալիս հասարակական անվտանգության պաշտպանությանն ուղղված հասարակական հարաբերությունները: Անդրադառնալով քննարկվող հիմնական հանցակազմի անմիջական օբյեկտին՝ հարկ է նշել, որ որպես դրա հիմնական անմիջական օբյեկտ հանդես են գալիս անձանց, հասարակության և պետության անվտանգության պաշտպանությանն ուղղված հասարակական հարաբերությունները, իսկ որպես ֆակուլտատիվ լրացուցիչ անմիջական օբյեկտ կարող են հանդես գալ կյանքի, առողջության, անձնական ազատության, պատվի, արժանապատվության, ֆիզիկական, հոգեկան անձեռնմխելիության կամ սեփականության պաշտպանությանն ուղղված կամ այլ հասարակական հարաբերությունները:

Ինչ վերաբերում է գողական աշխարհը ղեկավարելու հանցակազմի օբյեկտիվ կողմին, ապա որպես գողական աշխարհի ղեկավարում պետք է դիտարկել գողական աշխարհի, դրա առանձին խմբավորումների, առանձին ներկայացուցիչների և այլ անձանց նկատմամբ կազմակերպական կամ կառավարչական գործառույթների իրականացումը՝ ինչպես գողական աշխարհի, դրա առանձին խմբավորումների գործունեությունն ապահովելիս, այնպես էլ գողական աշխարհի նպատակ հանդիսացող կոնկրետ արարքներ կատարելիս:

Այդպիսի ղեկավարումը կարող է դրսևորվել գործունեության ընդհանուր պլանները մշակելով, նոր անդամներ հավաքագրելով, գողական աշխարհի անդամների միջև դերերի բաշխմամբ, գողական աշխարհի կամ դրա առանձին մասերի վերաբերյալ որոշումներ կայացնելով և համապատասխան ցուցումներ տալով, նյութատեխնիկական ապահովումը կազմակերպելով, գողական աշխարհի գործունեությունից ստացած օգուտները բաշխելով, ոտնձգության օբյեկտներ ընտրելով, գողական աշխարհի նպատակ հանդիսացող կոնկրետ

<sup>22</sup> Տե՛ս *Արշակյան Մ. Ս.*, նշված աշխ., էջ 30:

արարքներ կատարելու և դրանք քողարկելու միջոցներ մշակելով, գաղտնիության ապահովմանն ուղղված միջոցներ կազմակերպելով, վարքագծի նորմերը որոշելով, այդ թվում՝ արգելքներ սահմանելով, կարգապահությանը հետևելով, գողական աշխարհի անդամների միջև հիերարխիայի պահպանումն ապահովելով, խրախուսանքի և տույժի միջոցներ կիրառելով, հանրային իշխանության, այդ թվում նաև՝ իրավապահ մարմինների հետ կապեր հաստատելով ու պահպանելով կամ այլ ձևերով: Գողական աշխարհի ղեկավարումը կարող է իրականացվել ինչպես միանձնյա, այնպես էլ երկու կամ ավելի անձանց կողմից, որոնք միավորվել են համատեղ ղեկավարման համար (ամբողջ գողական աշխարհի ղեկավարները և դրա առանձին խմբավորումների ղեկավարները): Գողական աշխարհը ղեկավարելն ավարտված է համարվում անձի կողմից կազմակերպական կամ կառավարչական գործառույթներից բխող արարք կատարելու պահից՝ անկախ հետևանքներ վրա հասնելու հանգամանքից:

Բացի դրանից՝ գտնում ենք, որ գործող Օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմի բացասական հատկանիշը՝ գործող Օրենսգրքի 320-րդ հոդվածի մասով, անհրաժեշտ է ուժը կորցրած ճանաչել: Միևնույն ժամանակ, անհրաժեշտ է գործող Օրենսգրքի 320-րդ հոդվածի 1-ին մասում կատարել լրացում և օրենքով չնախատեսված զինված միավորում ստեղծելու կամ ղեկավարելու հանցակազմում որպես բացասական հատկանիշ նախատեսել ոչ միայն նույն օրենսգրքի 318-րդ հոդվածով նախատեսված հանցանքի հատկանիշների բացակայությունը, այլ նաև նույն օրենսգրքի 323-րդ հոդվածով նախատեսված հանցանքի հատկանիշների բացակայությունը:

Թեև ընդունելի է հետհանցավոր դրական վարքագիծ դրսևորելու պայմանով գողական աշխարհը ղեկավարած անձանց որոշ դեպքերում քրեական պատասխանատվությունից ազատելը, այնուամենայնիվ, կարծում ենք, որ դա չպետք է իրականացվի այդ հոդվածում խրախուսական նորմ նախատեսելու միջոցով, այլ պետք է իրականացվի գործող Օրենսգրքի 81-րդ հոդվածի 1.1-ին մասով նախատեսված գործուն զղջալու հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հայեցողական հիմքով, որպիսի հիմքը գողական աշխարհը ղեկավարած անձանց նկատմամբ կիրառելու համար անհրաժեշտ պայմանները պետք է հնարավորինս հստակեցվեն Վճռաբեկ դատարանի կողմից դատական մեկնաբանման միջոցով:

**Ամփոփագիր:** Սույն հոդվածը նվիրված է գողական աշխարհի ղեկավար կազմի դեմ քրեաիրավական պայքարի որոշ հիմնահարցերին: Մասնավորապես, հոդվածում հեղինակը քննարկել է գողական աշխարհը ղեկավարելու հանցակազմի օբյեկտը, օբյեկտիվ կողմը, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 323-րդ հոդվածում նախատեսված հանցակազմի բացասական (նեգատիվ) հատկանիշը, ինչպես նաև հետհանցավոր դրական վարքագիծ դրսևորելու պայմանով գողական աշխարհը ղեկավարած անձանց քրեական պատասխանատվությունից ազատող խրախուսական հատուկ նորմ նախատեսելու նպատակահարմարության հարցը:

Արդյունքում հեղինակը, տեսական տարբեր աղբյուրների վկայակոչմամբ, հստակեցրել է գողական աշխարհը ղեկավարելու օբյեկտը և օբյեկտիվ կողմը, ինչպես նաև ներկայացրել է քննարկվող հոդվածում նախատեսված հանցակազմի բացասական (նեգատիվ) հատկանիշի կատարելագործմանն ուղղված առաջարկ:

Բացի այդ, հեղինակը հանգել է հետևության, որ թեև ընդունելի է հետհանցավոր դրական վարքագիծ դրսևորելու պայմանով գողական աշխարհը ղեկավարած անձանց որոշ դեպքերում քրեական պատասխանատվությունից ազատելը, այնուամենայնիվ, դա չպետք է իրականացվի այդ հոդվածում խրախուսական նորմ նախատեսելու միջոցով, այլ պետք է իրականացվի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 81-րդ հոդվածի 1.1-ին մասով նախատեսված գործուն զղջալու հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելով: Այդ հիմքը գողական աշխարհը ղեկավարած անձանց նկատմամբ կիրառելու համար անհրաժեշտ պայմանները պետք է հնարավորինս հստակեցվեն ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի կողմից:

**Annotation.** This article is dedicated to some key issues in the criminal-legal fight against the leadership of the thieves' world. In particular, in the article, the author discussed the object, the objective aspect of the corpus delicti of managing the thieves' world, the negative characteristic of the corpus delicti provided for in Article 323 of the Criminal Code of the RA, as well as the question of expediency of provision of a special incentive norm that exempts the persons who manage the thieves' world from criminal liability on the condition that they demonstrate positive post-criminal behavior.

As a result, the author, referring to various theoretical sources, specified the object and objective aspect of managing the thieves' world, and also presented a proposal aimed at improving the negative characteristic of the corpus delicti set out in the article under discussion.

In addition, the author came to the conclusion that although it is acceptable to exonerate the persons who manage the thieves' world from criminal liability in some cases on the condition that they demonstrate positive post-criminal behavior, this should not be done by providing an incentive norm in that article, but should be carried out by exonerating the offender from criminal responsibility on the basis of remorse provided by part 1.1 of Article 81 of the Criminal Code of the RA. The necessary conditions for applying that basis to the persons who manage the thieves' world should be clarified as much as possible by the Court of Cassation of the RA.

**Аннотация.** Данная статья посвящена некоторым ключевым вопросам уголовно-правовой борьбы против руководства воровского мира. В частности, в статье автор рассматривает объект, объективную сторону состава преступления по руководству воровским миром, негативный признак состава преступления, предусмотренного ст. 323 УК РА, а также вопрос о целесообразности введения специальной поощрительной нормы, освобождающей от уголовной ответственности лиц, руководящих воровским миром, при условии их позитивного посткриминального поведения.

В результате автор, ссылаясь на различные теоретические источники, уточнил объект и объективную сторону руководства воровского мира, а также представил предложение, направленное на улучшение негативного признака состава преступления, изложенной в обсуждаемой статье. Кроме того, автор пришел к выводу, что хотя освобождение лиц, руководящих воровским миром, от уголовной ответственности в некоторых случаях допустимо при условии их позитивного посткриминального поведения, это не должно осуществляться путем предоставления поощрительной нормы в данной статье, а должно осуществляться путем освобождения преступника от уголовной ответственности на основании раскаяния, предусмотренного ч. 1.1 ст. 81 УК РА. Необходимые условия для применения этого основания к лицам, руководящих воровским миром, должны быть максимально уточнены Кассационным судом РА.

**Բանալի բառեր** – գողական աշխարհը ղեկավարել, հանցագործության օբյեկտ, հանցագործության օբյեկտիվ կողմ, հանցակազմի բացասական հատկանիշ, հեղինակավոր դրական վարքագիծ, քրեական պարասխանափութությունից ազատող խրախուսական հատուկ նորմ:

**Keywords:** manage the thieves' world, object of crime, objective aspect of crime, negative characteristic of the corpus delicti, positive post-criminal behavior, special incentive norm that exempts the persons from criminal liability.

**Ключевые слова:** руководство воровского мира, объект преступления, объективная сторона преступления, негативный признак состава преступления, позитивное посткриминальное поведение, специальная поощрительная норма, освобождающая лиц от уголовной ответственности.

### Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք, ՀՕ-199-Ն, ընդունվել է 2021 թվականի մայիսի 5-ին, ուժի մեջ է մտել 2022 թվականի հուլիսի 1-ին, Միասնական կայք 2021.05.17-2021.05.30, Պաշտոնական հրապարակման օրը 27.05.2021:

2. Բաբախանյան Ա., Քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման (գողական աշխարհի) հասկացության և գողական աշխարհի ստեղծելը քրեականացնելու որոշ հիմնահարցեր, Պետություն և իրավունք, թիվ 2 (99), 2024, Երևան, 152-161 էջեր:

3. Краснопеев В. А., Объект преступления в российском уголовном праве (теоретико-правовой анализ), дисс. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук, Кисловодск, 2001, 186 էջ, (հասանելի է <https://www.twirpx.com/file/1533079/> հղումով 02.11.2024թ. դրությամբ):

4. Дрожжина Е. А., Общественная безопасность как объект преступления, дисс. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук, Москва, 2015, 188 էջ, (հասանելի է <https://www.twirpx.com/file/1820504/> հղումով 02.11.2024թ. դրությամբ):

5. Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք, Ընդհանուր մաս, դասագիրք բուհերի համար, վեցերորդ հրատ.՝ փոփոխ. և լրաց., խմբ.՝ Ղազինյան Գ. Ս., Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2012, 544 էջ:

6. Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք, Հատուկ մաս, դասագիրք բուհերի համար, վեցերորդ հրատ.՝ փոփոխ. և լրաց., խմբ.՝ Ղազինյան Գ. Ս., Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2012, 1040 էջ:

7. Բաբախանյան Ա., Քրեական ենթամշակույթի տարածման միտումները Հայաստանի Հանրապետությունում, Դատական իշխանություն, հուլիս-սեպտեմբեր 2024 7-9 (301-303), 49-63 էջեր, (հասանելի է [http://ajra.am/images/files/Judicial\\_Power/2024/5\\_Babaxanyan\\_A.pdf](http://ajra.am/images/files/Judicial_Power/2024/5_Babaxanyan_A.pdf) հղումով 10.02.2025թ. դրությամբ):

8. Արշակյան Մ. Ս., Քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ տալու կամ ստանալու կամ պահպանելու քրեաիրավական բնութագիրը, իրավ. բակալավրի որակավորման աստիճանի հայցման համար ավարտական աշխատանք, Երևան, 2024, 63 էջ:

9. Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի՝ թիվ ԵԴ/1369/01/20 քրեական գործով «Սահմանադրական դատարան դիմելու մասին» 2021 թվականի հունիսի 21-ի որոշում (հասանելի է [https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case\\_id=45880421204095622](https://datalex.am:443/?app=AppCaseSearch&case_id=45880421204095622) հղումով 02.11.2024 թ. դրությամբ):

10. Виденькина Ж. В., Уголовная ответственность за организацию преступного сообщества или участие в нем, дисс. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук, Москва, 2012, 199 էջ, (հասանելի է <https://www.twirpx.com/file/2106501/> հղումով 02.11.2024 թ. դրությամբ):

11. Բիշարյան Կ. Ա., Քրեական ենթամշակույթին առնչվող արարքների քրեաիրավական բնութագիրը (գիտազործական մեկնաբանություններ), գիտ. խմբ.՝ Առաքելյան Ս. Վ., Երևան, Արդարադատության ակադեմիա, 2020, 46 էջ, (հասանելի է <https://aoj.am/storage/library/academy-publications/cA1p3cXVvJQorU9WKQ9tqumypZNDI64fq9C5lzEu.pdf> հղումով 02.11.2024 թ. դրությամբ):

12. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 10 июня 2010 г. N 12 «О судебной практике рассмотрения уголовных дел об организации преступного сообщества (преступной организации) или участии в нем (ней)», (հասանելի է [https://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_101362/](https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_101362/) հղումով 02.11.2024 թ. դրությամբ):

13. Якушева Т. В., Законодательная регламентация и практика привлечения к уголовной ответственности за организацию преступного сообщества (преступной организации), дисс. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук, Москва, 2016, 219 էջ, (հասանելի է <https://www.twirpx.com/file/1984128/> հղումով 02.11.2024 թ. դրությամբ):

14. ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի՝ Արարատ Առաքելյանի և մյուսների գործով 2024 թվականի օգոստոսի 16-ի թիվ ՏԴ/0181/01/21 որոշում (հասանելի է <https://www.cassationcourt.am/precedent/precedent-single-decision/criminal-case/2513> հղումով 02.11.2024թ. դրությամբ):

15. Առաքելյան Ս. Վ., Մկրտչյան Պ. Վ., Հանցագործությունների որակման հիմնախնդիրները, մեկնադրություն, Եր., Արդարադատության ակադեմիա, 2020, 400 էջ, (հասանելի է <https://aoj.am/storage/library/academy-publications/tV5CzIND1JZ2pieKvMtuWhsRHU28fXUti2CAZiUN.pdf> հղումով 02.11.2024 թ. դրությամբ):

16. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք, ՀՕ-528-Ն, ընդունվել է 2003 թվականի ապրիլի 18-ին, ուժի մեջ է մտել 2003 թվականի օգոստոսի 1-ին, ուժը կորցրել է 2022 թվականի հուլիսի 1-ին, ՀՀՊՏ 2003.05.02/25(260) Հոդ.407:

17. Թումասյան Դ. Ա., Հովհաննիսյան Կ. Հ., Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Հատուկ

մաս: Ուսումնական ձեռնարկ, Երևան, ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիր, Լիմուշ հրատ., 2022, 914 էջ:

18. Уголовный кодекс Грузии (հասանելի է <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=259> հղումով 02.11.2024թ. դրությամբ):

19. Գասպարյան Ա., Քրեական ենթամշակույթին առնչվող անձանց հանցավոր գործունեության վերաբերյալ քրեական գործերով քննության կրիմինալիստիկական բնութագիրը, Դատական իշխանություն, սեպտեմբեր-հոկտեմբեր 2021 9-10 (267-268), 84-98 էջեր, (հասանելի է <http://ajra.am/hy/judicial-power> հղումով 02.11.2024 թ. դրությամբ):

20. ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի գիտական խորհրդի կարծիքը «Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքում լրացումներ կատարելու մասին» օրենքի նախագծի վերաբերյալ, (հասանելի է <https://www.ysu.am/faculty/79/articles/41064> հղումով 02.11.2024 թ. դրությամբ):

**Բաբախանյան Ա.** - ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի դատավորի օգնական, ԵՊՀ քրեական իրավունքի ամբիոնի դասախոս, էլիասցե՝ [arman.babakhanyan@ysu.am](mailto:arman.babakhanyan@ysu.am):

Ներկայացվել է խմբագրություն 10.02.2025 թ., տրվել է գրախոսության 04.11.2024 թ., երաշխավորվել է ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի ամբիոնի դոցենտ, ի.գ.թ. Տ. Սիմոնյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 22.04.2025 թ.: